

ÜNİTE 1

Ticari İşletme

İşletme ve Ticari İşletme

İşletmeler ekonomik sistem içerisinde belli bir sektöre bağlı olarak faaliyet gösterirler. Her işletme çevresindeki kişi ve kurumlara karşı sorumludur.

İşletme Kavramı

İşletme, insan gereksinimlerinin karşılanması için mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirildiği ekonomik birimdir. İşletmelerin iki temel amacı vardır: kâr elde etmek ve topluma hizmet etmek. Teşebbüsün (girişim), temel amacı kâr sağlamak olduğu için işletmeden ayrılır. Teşebbüs belirli bir yasal, finansal, örgütsel ve ekonomik özelliğe sahip kuruluş olarak tanımlanmaktadır. İşletmeler çeşitli açılardan sınıflandırılabilir:

- Üretilen mal ve hizmet çeşidine göre
- Üretim araçlarının mülkiyetine göre
- Hukuki yapılarına göre
- Sermaye şirketler
- Ulusal kökenlerine göre

İşletmelerin çevre ilişkileri iç ve dış çevre olarak ayrılmıştır. İç çevresinde yer alan temel unsurlar; sermaye sahipleri, yöneticiler, çalışanlar ve onlardan kaynaklanan yönetim biçimi ya da örgüt kültürüdür. İşletmelerin dış çevresinde; devlet ve yasalar, tüketiciler, toplum yapısı ve kültürü, rakipler, tedarikçi işletmeler, diğer işletmeler, fiziksel çevre koşulları yer alır.

Ticari İşletme Kavramı ve Ticari İşletmenin Unsurları

Ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmedir. Ticari işletmelerin dört unsuru bulunmaktadır.

1. **Gelir sağlama amacı:** Yardım amacıyla kurulan işletmeler, ticari işletme sayılmazlar. İşletmenin gelir elde edememesi veya zarar etmesi, ticari işletme niteliğini ortadan kaldırmaz.
2. **Devamlılık:** İşletme devamlı şekilde yürütülen faaliyetlerden oluşmalıdır.
3. **Bağımsızlık:** Başka biri veya işletmeye bağlı olmadan bir faaliyetin yürütülmesidir.
4. **Esnaf faaliyeti sınırlarını aşma:** Ticari işletme faaliyetinden söz edebilmek için ortada esnaf işletmesini boyutunu aşan bir işletme var olmalıdır.

Ticari İşletmenin Malvarlığı

Ticari işletmenin malvarlığına dahil olan unsurlar iki gruba ayrılır:

1. *Maddi unsurlar:* İşletmenin üzerinde bulunduğu taşınmaz, binası, üretimde kullandığı makine, araç ve gereçler, işlenmek üzere satın alınan hammadde, nakilde kullanılan taşıtlar vb.
2. *Maddi olmayan unsurlar:* Ticaret unvanı, işletme adı, marka, patent, endüstriyel tasarım, faydalı model, fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar.

Ticari İşletmelerde Merkez ve Şube Kavramları

Ticari işletmeler değişik bölgelerde veya yabancı ülkelerdeki müşterilerle iş yapabilmek için şubeler açabilirler. Her ticari işletmenin idari ve hukuki işlemlerin yürütüldüğü bir merkezi bulunmalıdır. Merkez ve şube aynı gerçek veya tüzel kişiye aittir. Şubeler merkezle aynı tür işi yaparlar ve müşterilerle merkezden bağımsız bir şekilde işlemler gerçekleştirebilirler. Şubelerin ayrı bir yönetimi ve muhasebesi vardır. Bir birimin şube sayılmasının sonuçları bunlardır:

- Merkezi Türkiye’de bulunan ticari işletmelerin şubeleri buldukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan olunur.
- Her şube, kendi merkezinin ticaret unvanını, şube olduğunu belirterek kullanmak zorundadır.
- Ticari işletmenin devrinde devrin kapsamına şubeler de dahildir.
- Merkezleri yurt dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye’deki şubelerinin başına yerleşim yeri Türkiye’de bulunan tam yetkili bir ticari mümessil atanır.
- Şubenin yaptığı işlemlerden dolayı şubenin bulunduğu yerde de dava açılabilir ve icra takibi yapılabilir.

Ticari İşletmelerde Merkez ve Şube Kavramı

İşletme merkezi, ticari işletmenin ticari, hukuki ve idari faaliyetlerinin toplandığı ve işlemlerinin yürütüldüğü yerdir.

Şube ise, ticari işletme adına ve hesabına işlemlerde bulunmak üzere, iç ilişkide bağımlı ve dış ilişkide kendisine tanınmış yetkiler ölçüsünde bağımsız, fakat merkezin ticaret unvanı altında ve merkezle aynı alanda ve aynı tacire ait olmak üzere faaliyette bulunan, ancak ticari işletmeden ayrı bir hukuki kişiliği bulunmayan bir örgütlenme biçimidir.

Ticari İşletmenin Devri

Ticari işletmenin devri Türk Borçlar Kanununda (m.202) düzenlenmiştir. Ticari işletme, içerdiği malvarlığı unsurlarının devri için zorunlu tasarruf işlemlerinin ayrı ayrı yapılmasına gerek olmaksızın bir bütün hâlinde devredilebilir. İşletmenin hem aktifleri hem pasifleri devir kapsamına girecektir. Ticari işletmenin bir bütün olarak devredilmesi gerekir. İşletmenin devrinde alacaklıların rızası aranmaz. Ticari işletmenin devri için devir sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması ve ticaret siciline tescil ve ilan edilmesi gerekmektedir. Ticari işletmesini devreden tacir, devirden dolayı ticareti bırakmış olacağından tacir sıfatını kaybeder.

Ticari İşletmenin Rehini

Ticari işletme faaliyetinin işletme sermayesi ile karşılanamadığı hallerde, tacirin işletmesini teminat göstererek kredi kullanması söz konusu olabilir. Ticari işletmenin rehni Ticari İşlemlerde Taşınır Rehni Kanununa (TİTRK) göre yapılmaktadır. Rehin hakkı, rehin sözleşmesinin Rehinli Taşınır Siciline tescil edilmesiyle kurulur. Yazılı olarak düzenlenen rehin sözleşmesinin Sicile tescil edilebilmesi için tarafların imzalarının noterce onaylanması veya sözleşmenin Sicil yetkilisinin huzurunda imzalanması şarttır. Rehin sözleşmesi; kredi kuruluşları ile tacir, esnaf, çiftçi, üretici örgütü, serbest meslek erbabı gerçek ve tüzel kişiler arasında yapılabileceği gibi tacir ve esnaflar arasında da yapılabilir. Rehin borçlusu olan işletme sahibi borcunu öderse feri hak olan rehin de sona erer ve Rehinli Taşınır Sicili'ndeki rehin kaydının silinmesi gerekir. Rehin alacaklısı, alacağın son bulunduğu tarihten itibaren üç işgünü içinde, rehin kaydının Sicilden terkinin için başvuruda bulunur. Bulunmazsa idari para cezası uygulanır.

Ticari İş, Ticari Hükümler ve Ticari Yargı

Ticari İş

Ticari iş, adi nitelikte olmayan işleri ifade eden bir kavramdır. Ticari işlerin belirlenmesi için kullanılan dört ayrı ölçüt vardır:

- *TTK'da Düzenlenmiş İşler:* TTK m. 3'e göre, kanunda düzenlenen hususlar tacir olup olmadığına veya işin ticari işletmeyi ilgilendirip ilgilendirilmediğine bakılmaksızın ticaridir
- *Bir Ticari İşletmeyi İlgilendiren İşler:* Diğer kanunlarda düzenlenen olsalar bile, ticari iş sayılırlar.
- *Ticari İş Karinesi:* Tacirin yaptığı her türlü işin ticari iş sayılmasıdır.
- *Taraflardan Birisi için Ticari Olan Sözleşmeler:* Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça diğer taraf tacir olmasa da bu tür sözleşmelerin ticari iş sayılmasıdır.

Ticari işlere bağlı sonuçlar; ticari işlerde teselsül karinesinin uygulanması, faizle ilgili özel düzenlemelerin olması, en yüksek sınırı aşan ticari işlemlerin hukuki durumunun belirlenmesi, ticari işlerde zamanaşımı sürelerinin değiştirilememesidir.

Ticari Hükümler

Ticari işlere uygulanacak hükümlerin uygulanma sırası şöyledir:

- Emredici Hükümler:* Hangi kanunda yer alırsa alsın emredici hükümler birinci sıradadır.
- Sözleşme Hükümleri:* Taraflar arasında emredici hükümlere aykırı olmayan sözleşme hükümleri uygulamada ikinci sırada yer alır.
- Ticari Hükümler:* Emredici nitelikte olmayan ticari hükümler üçüncü sırada uygulanır. Bunlar da tamamlayıcı ve yorumlayıcı hükümler olarak iki türlü olabilir.
- Ticari Örf ve Adet:* Ticari örf ve adet kuralları yazılı olmamakla beraber çok uzun süredir istikrarlı bir şekilde uygulanan ve uyulma zorunluluğu bakımından ticari hayatta yaygın bir inancın var olduğu davranış kurallarıdır.
- Genel Hükümler*

Ticari Yargı

Ticari davalar mutlak ticari davalar ve nispi ticari davalar olarak iki gruba ayrılır:

1. *Mutlak Ticari Davalar:* TTK'da düzenlenen hususlardan doğan davalar, rehin karşılığında ödünç verme işi ile uğraşanlar hakkındaki davalar, işletmenin devralınması ile işletmelerin birleşmesi ve şekil değiştirmesi hakkındaki davalar, fikrî mülkiyet hukukuna dair mevzuatta öngörülen davalar, borsa, sergi, panayır ve pazarlar ile antrepo ve ticarete özgü diğer yerlere ilişkin özel hükümlerde öngörülen davalar, bankalara, diğer kredi kuruluşlarına, finansal kurumlara ve ödünç para verme işlerine ilişkin davalar, finansal kiralama sözleşmelerinden doğan davalar, kooperatifler Kanunu'nda düzenlenen konulardan doğan hukuk davaları, iflas davalarıdır.
2. *Nispi Ticari Davalar:* Nispi ticari davalar iki gruba ayrılır. Birincisi her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili hususlardan doğan davalar ticari davalar. İkincisi ise herhangi bir ticari işletmeyi ilgilendiren havale, vedia ve fikir ve sanat eserlerine ilişkin haklardan doğan davalar.

Ticari davalara ticaret mahkemesi bulunan yerlerde asliye ticaret mahkemesi, ticaret mahkemesi olmayan yerlerde Asliye Hukuk Mahkemesi bakar.

Ticari davalarda deliller ve bunların sunulmasında genel usul kuralları (HMK) geçerlidir.

Tacir ve Tacir Yardımcıları

Tacir

TTK, tacir sıfatının kazanılması yönünden üçlü bir ayırım yapmıştır:

- *Gerçek kişiler:* Bir gerçek kişinin tacir sıfatını kazanabilmesi için bir ticari işletmesinin olması, bu işletmenin faaliyet göstermesi ve bu işletmenin kısmen de olsa kendi adına işletilmesi gerekir.
- *Tüzel kişiler:* Tüzel kişiler ticaret şirketleri, vakıflar ve dernekler, kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar olmak üzere üç gruba ayrılır.
- *Donatma iştiraki:* Birden çok kişinin paylı mülkiyet şeklinde malik oldukları bir gemiyi, menfaat sağlamak amacıyla aralarında yapmış oldukları sözleşme gereğince, hepsi adına ve hesabına suda kullanmaları ile ortaya çıkan, tüzel kişiliği olmayan birliktir.

Tacir Sıfatının Sonuçları

Tacir sıfatının sonuçları şunlardır:

- İflasa Tabi Olma,
- Ticari İşletmesini Ticaret Siciline Tescil Ettirme,
- Ticaret Unvanı Seçme ve Kullanma,
- Ticari Defterleri Tutma,
- Ticaret ve Sanayi Odalarına Kaydolma,
- Ticari İş Karinesine Tabi Olma,
- Basiretli Bir İş Adamı Gibi Hareket Etme,
- Ticari Örf ve Adetlere Tabi Olma,

- Ücret ve Faiz İsteme Hakkı,
- Ücret ve Sözleşme Cezasının İndirilmesini İsteyememe,
- Fatura ve Teyit Mektubu Düzenleme,
- Her İki Tarafın Tacir Olması Halinde Uygulanacak Özel Hükümler,
- Bir Takım İhtar ve İhbarların Geçerli Olabilmesi İçin Belli Şekillere Uyuma Zorunluluğu,
- Hapis Hakkının Kullanılmasında Sağlanan Kolaylıklar,
- Ticari Satış ve Mal Değişiminde Özel Hükümlere Tabi Olma,
- Esnaflara da Uygulanacak Olan Ticari Hükümlerdir.

Tacir Yardımcıları

Bağımlı Tacir Yardımcıları: Ticari temsilci (ticari mümessil, ticari vekil ve pazarlamacıdır.

Ticari Temsilci (Ticari Mümessil): İşletme sahibinin, ticari işletmeyi yönetmek ve işletmeye ilişkin işlemlerde ticaret unvanı altında, ticari temsil yetkisi ile kendisini temsil etmek üzere açıkça ya da örtülü olarak yetki verdiği kişidir. Atanması şekle bağlı değildir. İşletmenin amacına giren her türlü işlemi yapmaya yetkilidir. Temsil yetkisi işletme sahibinin iradesi ile sınırlandırılabilir. İşletme sahibi ticari temsilcinin yetkilerini her zaman geri alabilir. Bu durumda temsil yetkisinin sona erdiği ticaret siciline tescil edilmelidir. Ticari temsilcilik istifa, temsilcinin ölümü, fiil ehliyetini kaybetmesi, işletmenin tüzel kişiliğini kaybetmesi, tacirin iflası gibi nedenlerle sona erer.

Ticari Vekil: Bir ticari işletme sahibinin kendisine ticari temsilcilik yetkisi vermeksizin, işletmesini yönetmek veya işletmesinin bazı işlerini yürütmek için yetkilendirdiği kişidir. Atanması şekle bağlı değildir.

Pazarlamacı: İşletme sahibi ile pazarlamacılık sözleşmesi yaparak işi üstlenen kişidir. İşletme merkezinin dışındaki yerlerde işletme sahibini temsil ederler.

Bağımsız Tacir Yardımcıları: Komisyoncu, acente, simsardır.

Simsar: Taraflar arasında sözleşme kurulması imkânını hazırlayan veya kurulmasına aracılık eden ve bu sözleşmenin kurulması halinde ücrete hak kazanan kimseye denir. Simsarlık ilişkisi taraflar arasında yapılan simsarlık sözleşmesi ile kurulur. Bu sözleşme herhangi bir şekle bağlı değildir. Ancak taşınmazlar konusundaki simsarlık sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz (TBK m.520).

Komisyoncu: Ücret karşılığında kendi adına ve vekâlet verenin hesabına kıymetli evrak ve taşınırların alım ve satımını üstlenen kişidir. Komisyoncunun ücret isteme, giderleri isteme, sattığı malın bedeli ve satın aldığı mal üzerinde hapis hakkı, malı açık artırmayla sattırma gibi hakları; sözleşmenin yapılması ve uygulanması, özen borcu, talimata uyma, vekâlet verenin çıkarlarını koruma, bildirme, hesap verme gibi borçları vardır.

Acente: İşletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimsedir.

Acentenin kendisine ait bir işletmesi vardır. Acente sözleşme yapma yetkisine sahipse acentelik sözleşmesi yazılı düzenlenmelidir. Acentelik süreklidir. Acente devamlı aynı işle uğraşır olmalıdır. Acentenin müvekkilin işlerini görme ve menfaatlerini koruma borcu ile haber verme, talimatlara uyma, önleyici tedbirleri alma, müvekkiline ait parayı ödeme, rekabet etmeme gibi de yükümlülükleri vardır. Acentenin ayrıca ücret isteme, yaptığı olağanüstü giderlerin ödenmesini isteme, hapis hakkı, tekel hakkı gibi de hakları bulunur.

Acenteye verilen temsil yetkisi sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırılmanın ticaret siciline tescili ve ilanı gerekir. Acentelik sözleşmesi süreli yapılmışsa sürenin sona ermesi, süresiz ise taraflardan birinin üç ay önceden ihbarda bulunması ile sona erdirilmesi mümkündür. Sözleşmenin haklı sebep olmadan veya üç aylık ihbara uymadan feshedilmesi halinde sözleşmeyi fesheden taraf diğer tarafın uğradığı zararları tazmin eder.

Ticaret Sicili, Ticaret Unvanı ve İşletme Adı, Haksız Rekabet, Ticari Defterler, Cari Hesap

Ticaret Sicili

Ticari işletme ile ilgili bilgiler ticaret siciline kaydedilir. Ticaret sicili, Bakanlığın gözetim ve denetiminde ticaret sicili müdürlükleri ve şubeleri tarafından tutulur. Sicil kayıtlarının elektronik ortamda tutulması amacıyla MERSİS (Merkezi Sicil Kayıt Sistemi) adı verilen bir veri tabanı oluşturulmuştur. Ticaret sicili herkese açıktır (alenidir). Sicilde yapılabilecek işlemler, tescil, tadil ve terkin olmak üzere üç gruba ayrılır: Tescil, bir olay veya işlemin ilk defa sicile geçirilmesi, tadil, mevcut bir kayıta değişiklik yapılması, terkin ise mevcut kaydın silinmesidir.

Ticaret Unvanı ve İşletme Adı

Ticaret unvanı, tacirin ticari işletmesiyle ilgili işlemlerinde kullandığı addir, taciri tanıtmaya ve diğer tacirlerden ayırt etmeye yarar. Ticari işletmenin açıldığı günden itibaren on beş gün içinde, ticari işletmesini ve seçtiği ticaret unvanını, işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil ve ilan ettirmelidir. Gerçek kişi tacirin ticaret unvanı kısaltılmadan yazılacak adı ve soyadından oluşur. Anonim, Limited ve Kooperatif Şirketlerin unvanlarında mutlaka işletme konusu ile şirket ve türünü gösteren ibare bulunmalıdır. Usulen tescil ve ilan edilmiş olan ticaret unvanını kullanma hakkı sadece sahibine aittir. Ticaret unvanı işletmeden ayrı olarak başkasına devredilemez.

İşletme adı, işletme sahibi ile ilgili olmaksızın doğrudan doğruya işletmeyi tanıtmak ve benzer işletmelerden ayırt etmek için kullanılan addir. İşletme adı seçip kullanmak zorunlu değildir. İşletme adı işletmeden ayrı devredilebilir.

Haksız Rekabet

Haksız rekabetten bahsedebilmek için rakipler ve tedarik edenlerle müşteriler arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen davranış ve ticari uygulamalar yapılması, aldatıcı davranışta veya dürüstlük kuralına aykırı davranışta bulunulması ve zarar veya zarar görme tehlikesinin bulunması gerekmektedir. Haksız rekabet hallerinin başlıca şunlardır:

1. Dürüstlük kuralına aykırı reklamlar ve satış yöntemleri ile diğer hukuka aykırı davranışlar,
2. Sözleşmeyi ihlale veya sona erdirmeye yönelmek,
3. Başkalarının iş ürünlerinden yetkisiz yararlanma,
4. Üretim ve iş sırlarını hukuka aykırı olarak ifşa etmek,
5. İş şartlarına uymamak,
6. Dürüstlük kuralına aykırı işlem şartları kullanmak.

Haksız rekabet sebebiyle müşterileri, kredisi, meslekî itibarı, ticari faaliyetleri veya diğer ekonomik menfaatleri zarar gören veya böyle bir tehlikeyle karşılaşabilecek olan kimse bütün haksız rekabet davalarını açabilir. Haksız rekabet davaları, davaya hakkı olan tarafın bu hakların doğumunu öğrendiği günden itibaren bir yıl ve her hâlde bunların doğumundan itibaren üç yıl geçmekle zamanaşımına uğrar. Haksız rekabet fiillerini işleyenler için ceza sorumluluğu da söz konusudur. Bu hallerde iki yıla kadar hapis ve adli para cezası verilebilmektedir.

Ticari Defterler

Her tacir, ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır. Ticari defterler yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteridir. Pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defterlerdir. Tacirler aşağıdaki belgeleri sınıflandırılmış bir şekilde saklamakla yükümlüdür:

- Ticari defterleri, envanterler, açılış bilançoları, ara bilançoları, finansal tabloları, yıllık faaliyet raporları, topluluk finansal tabloları ve yıllık faaliyet raporları ve bu belgelerin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracak çalışma talimatları ile diğer organizasyon belgeleri,
- Alınan ticari mektuplar,
- Gönderilen ticari mektupların suretleri,
- Kanuna göre yapılan kayıtların dayandığı belgeler.

Cari Hesap

İki kişinin herhangi bir hukuki sebep veya ilişkiden doğan alacaklarını teker teker ve ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem alacak ve borç şekline çevirerek hesabın kesilmesinden sonra çıkacak artan tutarı isteyebileceklerine ilişkin sözleşmeye cari hesap sözleşmesi denir. Bu sözleşme yazılı şekilde yapılmalıdır. Kural olarak vadesi gelmiş alacaklar ve sözleşmenin yapılmasından sonraki dönemde doğan alacaklar cari hesaba geçirilebilir. Cari hesapta cari hesap sözleşmesinin yürürlükte kaldığı süre olan sözleşme süresi ile tarafların alacak ve borçlarını hesaba yazacakları ve karşılıklı olarak istemeyecekleri süre olan hesap devresi bulunur.

Cari hesabın hükümleri şunlardır:

- Cari hesap sözleşmesinin yapılmasından önce doğmuş bir alacak tarafların onayıyla cari hesaba geçirilirse bu alacak yenilenmiş olmaz.

- Cari hesaba geçirilen alacak ve borç kalemleri ayrılmaz bir bütün oluşturur.
- Aksi kararlaştırılmadıkça cari hesaba kaydedilen alacaklara ilişkin dava ve savunma hakları devam eder.
- Cari hesaba geçirilen alacaklar hesap devresinin sonunda çıkarılan bakiyenin kabulü ile takas edilmiş olur.
- Cari hesaba kaydedilen alacaklara kaydoldukları tarihten itibaren faiz işler.
- Cari hesaba ilişkin davalar, cari hesap sözleşmesinin sona ermesinden itibaren beş yıl geçmekle zamanaşımına uğrarlar.

Cari hesap sözleşmesi; sözleşmede kararlaştırılan sürenin sona ermesi, bir süre kararlaştırılmadığı takdirde taraflardan birinin fesih ihbarında bulunması, taraflardan birinin iflas etmesi hallerinde sona erer.

WWW.AOF.COM.TR